

MEDDELANDE NR 13 FRÅN SALTSJÖBADENS HEMBYGDSFÖRENING

November 1979

NILS PALMSTIERNNA OCH NEGLINGE BY 1719

Barbro Strandman

Hur gick det med människor och bebyggelse i Neglinge under skärgårdskriget 1719, då ryssarna härjade och brände utmed svenska kusten. En rysk framstöt mot Stockholm stoppades av svenskarna på Skogsö i nuvarande Saltsjöbaden - slaget vid Södra Stäket 13 augusti 1719. Neglinge ligger alldeles intill Skogsö.

Fienden brände de flesta gårdarna runt Baggensfjärden, men Neglinge nämns inte i gamla handlingar bland dem som brändes ner. När jag för Nackaboken 1973 skrev en uppsats om Neglinge by, sökte jag efter säkra besked om vad som hänt men hittade inga.

Neglinge by bestod på 1700-talet av tre gårdar. I en mantalslängd från 1721 är det antecknat om två av gårdarna "Man och hustru flytt till Stockholm".

För en tid sedan berättade Magnus av Petersens, att det i Nils Palmstiernas memoarer står att soldater blev förlagda i Neglinge, när striden på Skogsö var över. Alltså borde husen i byn då stått kvar. Jag blev nyfiken. Efter några förfrågningar på olika håll fick jag veta, att Göteborgsdocenten Gunnar Artéus tillsammans med en elev håller på att skriva om Palmstierna. De beräknar vara färdiga på hösten 1979 och arbetet ska tryckas i Personhistorisk Tidskrift. Artéus sade att Palmstiernas memoarer finns i handskrift i Riksarkivet (E 4995), bekvämt nog också i en lättläst avskrift från 1839. Alltså åkte jag dit och läste.

Nils Palmstierna

föddes 1696 i Maria församling i Stockholm. Han studerar i Lund och Uppsala men utan större intresse för bokliga lärdomar. Bland sina lärare gillar han fäktnästaren bäst. Snart nog går han i krigstjänst och blir 1718 secondlöjtnant vid Östgöta kavalleri/Skänninge kompani. Hans regemente kommenderas till Stockholm för att gå "emot Ryssen, som hotade kusterna med sina galerer" som han säger i memoarerna.

1723 går Palmstierna i fransk krigstjänst. Före 1700-talets mitt

återvänder han till Sverige och börjar göra sig bemärkt i svensk politik inom hattpartiet. Han beskrivs som orädd och öppen men också hänsynslös och oförsonlig, en ivrig förespråkare för det misslyckade kriget mot Ryssland 1741 - 42. Nils Palmstierna blev småningom riksråd och friherre. Han dog på sin gård Sörby i Närke 1766. Läsning om honom kommer alltså att finnas i ett följande nummer av Personhistorisk tidskrift.

Memoarerna

I Palmstiernas berättelse "Mitt lefnadslopp korteligen författadt uti Maji månad 1760" utgör slaget vid Stäket bara en episod. Efter mer än 40 år ger han ändå en detaljerad skildring av händelser han upplevde vid Baggensfjärden. Under sitt liv gör han anteckningar om vad som händer honom och självbiografin bygger säkert på dem. Sånär skriver han:

--- "Kort derpå måste regementet uppbryta för att tåga til Stockholm emot ryssen, som hotade kusterna med sina garerer. Ehvad försök som gjordes der våra Östgötha posteringar stodo, så funnos de dock på sin vakt att ingen skada skedde. Men då fienden omsider satte i land vid Tegelbruket ^{1/} gent öfver Boo-landet och Södermanlands Regementet afslagit dem och sedan retirerat sig till byen Näglinge, blef jag kommenderad, att med ⁶⁰ hästar och 1 Cornett hafva förvakten samt med mina Patrouiler ^{2/} upphemta våra blesserade soldater, då mig om morgonen rapporterades att der syntes rörelse uti fiendens Galére-Escader, som låg i Baggens Fjärd, och jag det sjelf recognoscerat och sett det 4 Galerer gjorde sig färdiga att gå till vårt land igen, der slaget hade stått om aftonen förut; gaf jag det dåvarande Öfversten, sedermera Öfverståhållaren Baron Fuchs tillkänna, som kom straxt till mig, då jag förde honom dit der han kunde allt se; och då han vid återkomsten berättade manskapet, att fienden åter satte i land men 4 Galerer frågade han vad ammunition ^{3/} som var i föråd. Sedan de flesta dagen förut tömt sina Bantaler ^{3/} mot fienden, och ny ammunition var ännu ej ankommen, så att ej mer än 3 skott till mans var i föråd, så var dock en fågnad att se manskapets mod och hurtighet, som bad deras Öfverste att icke dess mindre föra sig mot fienden, de ville så väl använda de skott de hade, att de skulle få tid nog till att undfå mera. Men fienden gjorde ej annat än begrof de om aftonen qvarlemnade döda, och afgick sedan med Galererne.

Det talades imedlertid om fred och handlades om fred. Jag blef också commenderad till Escorte för Ryska Ambassadören Gräve Osterman för det jag kunde några språk; dylika underofficerare och rytare som kunde tyska, ryska eller polska blefvo jemväl utsedde. Under vägen var Ambassadören i nog fruktan att blifva återhemtad, i anseende till det ständiga härjande och brännande som syntes allestädes ifrån skärgårds-sidorne, men det skedde icke, utan han gick om bord vid Östanå i Roslagen; och samma afton gjordes ett försök emot en Postering af Lif Dragoner, men afslogs. Jag dröjde så länge vid Östanå med min commendering till dess fienden hade dragit sig till sjöss igen. "---

1/ Palmstierna misstar sig och menar Indebetous stärkelsebruk på Skogsö.

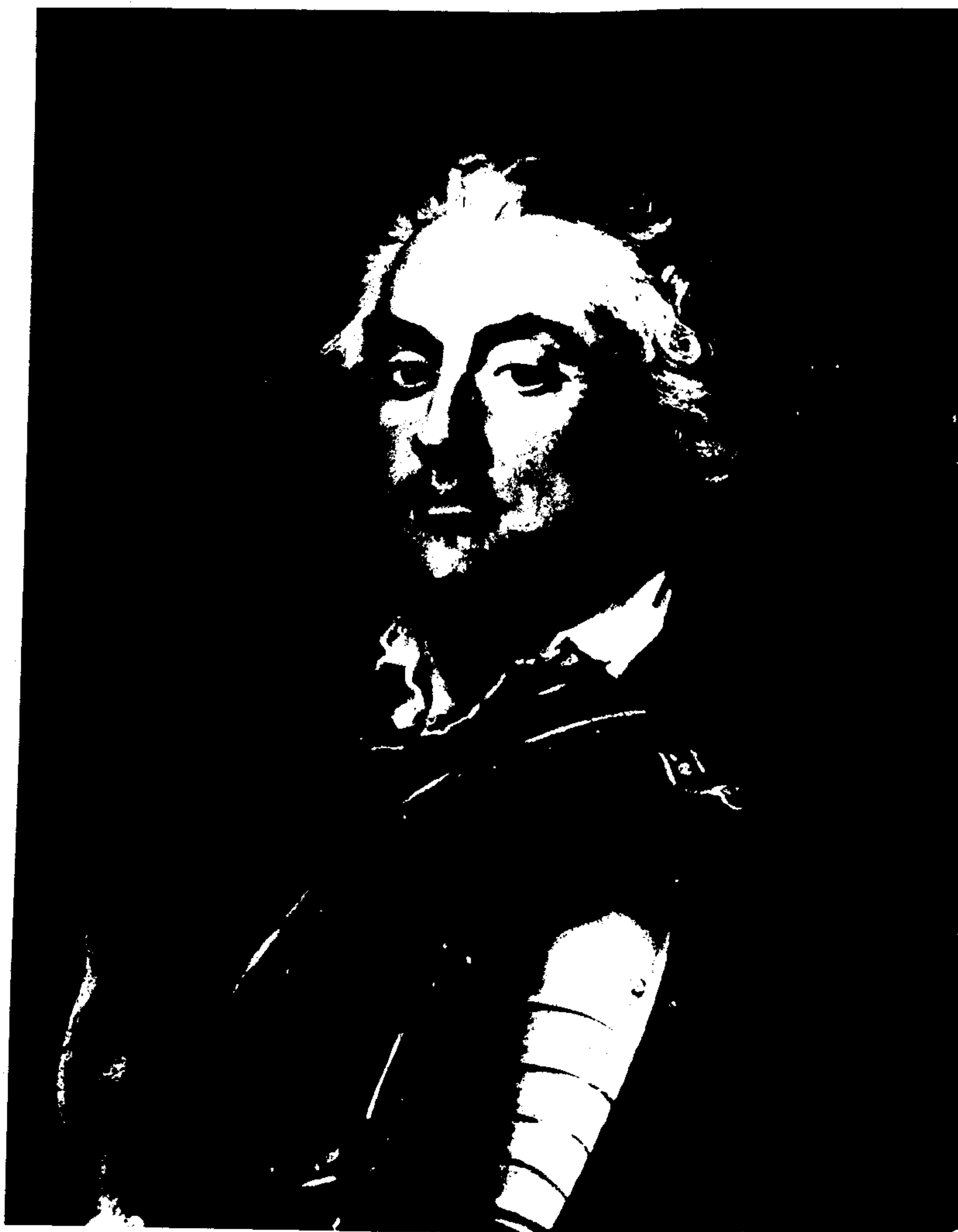
2/ - patruller

3/ Bantlar eller bandolär kallades till mitten av 1800-talet ett brett axelgehäng som bar upp soldatens väska med ammunition.

Neglinge

Palmstierna säger att soldaterna från Södermanlands regemente efter striden drog sig tillbaka till Neglinge by. Det är allt vi här får veta om själva Neglinge. Det måste betyda att byn med sitt tjugofemtal små hus av olika slag var oskadad och kunde ge tak över huvudet åtminstone åt officerarna.

Även om byns bebyggelse klarade sig så innbar augusti 1719 något av en katastrof för byborna. En del gav sig iväg därifrån. (Men återvände dock småningom.) Hur gick det med skörden och djuren? Alla soldater och hästar. Bara Sörmlänningarna var 700 man och senare inblandade var också västmanlänningar, dalkarlar och andra. Palmstierna tillhörde ju östgötarna. Trots allt var ju neglingeborna jämförelsevis lyckligt lottade. Tessins Boo gård vid Baggenstäket, Skogsö gård och stärkelsebruk, Älgö, Beatelund, stora skogsbränder - så mycket närmast kring Neglinge härjat och helt förstört. Och på ostkusten för övrigt sju städer och tusentals gårdar nerbrända.

Nils Palmstierna. Målning av Gustaf Lundberg. Svenska
porträttarkivet, Nationalmuseum, Gripsholm.

